

АРХИВИСТИЧКО
ДРУШТВО
СРБИЈЕ

Карнегијева 2
11000 Београд
Телефон: +381(0)11/33-70-81, локал 125
Моб. тел: +381(0)65-3222-729
Факс: 032/342-860
ШИБ: 104591550
Матични број: 07054297
e-mail: arhivistickodrustvosrbije@gmail.com
www.arhivistickodrustvosrbije.org.rs

Архивистичко друштво Србије
Бр. 78.
Датум: 27.12.2023.

Предмет: Мишљење Архивистичког друштва Србије, као релевантне струковне асоцијације, са предлозима у вези примене електронске писарнице, електронске архиве, те уредбених прописа у вези истог у делатности јавних архива у Србији

Архиви у Србији подржавају токове модернизације и олакшаних радних активности државних органа у циљу побољшања рада запослених али и подизања квалитета услуга ка крајњим корисницима/грађанима. Архивска делатност је свесна да би се требало кретати у корак са савременом електронском и информатичком технологијом, јер су познати бенефити електронске комуникације и пословања, те је иста веома пожељна и оправдана у оперативном смислу. Прихватајући савремене облике електронског пословања и све погодности које пружа овај облик коришћења докумената и комуницирања са корисницима и ствараоцима, углавном су сви архиви концептом плана рада за 2024. годину, ове активности предвидели, али са великом резервом у имплементацији, из много разлога које намеће специфичност архивске службе.

На основу едукација и разговора које су архивисти имали прилике да воде са представницима Канцеларије за ИТ и предавачима (у последњем кварталу 2023. године) закључили смо да је представљен само јединствени софтвер за електронску писарницу на државном нивоу. Информативно је дато појашњење о постојању еАрхива који ће бити функционалан путем Портала еУправе, а доступан за рад архивистима ангажованим на пословима за заштиту архивске грађе и документарног материјала ван архива и комуникацију са правних субјектима као ствараоцима. Функционисање дела софтвера за еАрхив није приказано на едукацијама, тако да не знамо у овом тренутку да ли је тај сегмент софтвера, веома важан за рад архива, информатички завршен.

Стога, а у складу са важећим прописима о заштити архивске грађе и архивској делатности, ценећи при том стање, статус и значај архивске службе у Србији данас, архивски стручњаци из свих архива окупљени у Архивистичком друштву Србије, по Одлуци Извршног одбора Архивистичког друштва Србије број 77 од 26. 12. 2023. године, овим путем износе своје мишљење са предлозима, у вези имплементације Писарнице и еАрхива у архивској мрежи Србије.

Мишљења и предлози архивистичке струке у вези примене апликације Писарница и еАрхива:

1. са изузетном забринутошћу истичемо да су представљени софтвери Писарница и еАрхив урађени без озбиљнијег разумевања архивистичких принципа и функционисања архивске делатности у Србији, и чини се недовршени; у софтверима се налазе решења која одступају од основних стручних архивистичких начела заштите архивске грађе и документарног материјала;

2. предлажемо да се озбиљним заједничким радом стручњака архивиста Државног архива Србије, Архивистичког друштва Србије и представника, Министарства културе РС, као ресорног министарства за рад архива у Србији и представника Канцеларије за ИТ односно другог надлежног органа Владе Републике Србије, надограде креирани софтвери Писарница и еАрхив, у складу са архивистичким правилима и специфичном делатношћу јавних архива односно заштите архивске грађе и документарног материјала, односно прилагођавање ових софтверских решења за њихову релевантну примену у раду јавних архива;

3. надограђени и архивској делатности прилагођен софтвер еАрхив имплементирати у јединствени информациони архивски систем (АРХИС), јер не постоји ни законски ни стручни архивистички основ да софтвер еАрхив функционише на Порталу еУправа као самостални софтвер, поред већ постојећег АРХИС-а;

4. побољшати технички, стручно-кадровски потенцијал у јавним архивима у Србији, везано за примену електронског Архива и електронске Писарнице, а с обзиром на специфичну делатност архива и чињеницу да је у претходним деценијама, посебно до доношења Закона о архивској грађи и архивској делатности 2020. године, иста била значајно девастирана;

5. одложити примену софтвера Писарница и еАрхив посебно за јавне архиве у Србији, дакле оставити временски простор до наведеног датума за примену „тестног окружења“, с обзиром на то да до 1. јануара 2024. године тога није било, као и на чињеницу да је неопходно претходно обезбедити одговарајућу кадровску и техничко-технолошку подршку за примену истих, односно усвојити и имплементирати *Каталог поступака са шифарником документарног материјала*;

6. размотрити ослобађање јавних архива у Србији обавезе да примењују централну електронску писарницу, а ценећи релевантне законске прописе и специфичност архивске делатности и посебан значај јавних архива у очувању културног, националног, државног, историјског наслеђа и идентитета народа на овим просторима; према важећим прописима, јавни архиви у Србији нису орган управе, и у својој надлежности немају дата управно-јавна овлашћења, а неуправно-јавна овлашћења, уколико су им дата на основу *Закона о архивској грађи и архивској делатности (Сл. гл. РС, бр. 6/2020)*, не значе аутоматски да су јавни архиви обавезни да буду део централне државне писарнице, која је пре свега креирана за органе државне управе и локалне самоуправе;

7. информативно, јавни архиви у Србији коначно, после дужег временског периода, имају правни основ свог стручног, организационог и статусног поступања, архивски закон и подзаконске прописе, стручна упутства, на основу којих ће и даље вршити равноправну заштиту архивске грађе у класичном, папирном и изворном електронском

облику, те саветовати и правним субјектима ствараоцима архивске грађе и документарног материјала, без обзира на делатност, да на исти начин поступају.

Образложење мишљења/предлога:

1. О архивима у Србији:

Архиви су установе које својом основном делатношћу обављају послове заштите културне баштине и у значајној мери доприносе обликовању научно засноване слике о прошлости чиме остварују своју стручну, културну и друштвену улогу. У оквиру архивске мреже, заједно са Архивом Југославије, организовано ради 38 јавних архива у Републици Србији, на чијем је челу централна установа (Државни архив Србије), за чији је рад задужено Министарство културе Републике Србије. Поред јавних, постоје и архиви који обављају заштиту одређене врсте архивске грађе: Војни архив Србије, Архив Српске Православне Цркве, Архив Српске академије наука и уметности и Архив Југословенске кинотеке.

Архивски радници Србије у 2023-ој обележили су два велика јубилеја - 125 година од доношења првог Закона о Државној архиви у Београду и 75 година од оснивања 16 архивских средишта. Отварањем Државне архиве Краљевине Србије у Београду (1900), данас Државног архива Србије, започела је организована заштита архивске грађе, док су оснивањем архивских средишта створени услови за организацију архивске мреже у Републици Србији.

Државна архива у Новом Саду, основана 1926. године, данас носи назив Архив Војводине и обавља послове матичне куће за територију АП Војводина. Архив Косова и Метохије започео је рад као архивско средиште 1948. године, али је временом прерастао у матичну установу на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија. Дакле, архиви у Србији имају дугу и стручно и научно утемељену историју, а средином 20. века креирали су српску и југословенску архивистику на високом међународном стручном нивоу.

Од самог почетка развоја архивистике и архивске делатности у Србији, међуопштински или регионални архиви, као део мреже јавних архива, имају значајну улогу, вршећи заштиту на територији која обухвата распон од три до десет општина. Изузетке представљају Историјски архиву „Верослава Вељашевић“ Смедеревска Паланка, који има надлежност над две општине, Међуопштински историјски архив Шабац, који има надлежност над два града и Историјски архив Смедерево, надлежан само на територији града Смедерева, док је Лозница једини град у Србији који није седиште архива. Надлежност над највећим бројем општина, укупно десет, има Историјски архив Ужице. Постоји разлика и у територијалној надлежности градских архива која се креће у распону од једне градске, до десет градских и седам приградских општина, какву има Историјски архив Београд.

Највећи број архива (21) смештен је у зградама које су проглашене спомеником културе, док су нове, наменске зграде за протеклих 75 година изграђене за Историјски архив Београд (1973), Архив Косова и Метохије (1977), Историјски архив Пирот (2006), Историјски архив Ужице (2009) и Историјски архив Нови Сад (2016).

Централни Регистар архивске грађе води Државни архив Србије, у коме је до 2021. године евидентирано укупно 22.229 архивских фондова, збирки и појединачно уписаних докумената.

Поверени задатак, бригу о Архивском фонду Републике Србије као делу националног и светског културног наслеђа и извора информација о друштву, реализује 680 запослених у архивима Србије. Више од 30 запослених имају само четири установе: Државни архив Србије, Архив Војводине, Архив Југославије и Историјски архив Београд. Поражавајуће је сазнање да чак седам архива има мање од десет запослених који обављају послове установе културе од јавног значаја.

У остваривању заштите архивске грађе, као озбиљан проблем који се поставља и пред ствараоце и пред архиве, налази се прилив огромне количине архивске грађе. У депоима јавних архива смештено је преко 225.000 метара архивске грађе. Службе за заштиту архивске грађе и документарног материјала ван архива вршиле су надзор над 25.500 ималаца и стваралаца, да би се током 2021. године (према подацима Матичне службе ДАС) овај број увећао, због захтева за одобрење листе категорија са роковима чувања, на укупно 52.800. Највише евидентираних стваралаца и ималаца архивске грађе и документарног материјала има Историјски архив Београд.

Данас, више од 85% запослених стручних лица у архивима (архивисти, виши архивисти, архивски саветници, архивски помоћници, архивски помоћници првог реда), бројчано исказано 480 лица, међу којима се налазе изузетни познаваоци историје, права, других друштвено-хуманистичких наука, затим архивистике као науке, теорије и праксе, чини чланство Архивистичког друштва Србије. У својој историју дугој скоро 70 година, Архивистичко друштво Србије је значајно учествовало у креирању и развоју архивистике на овим просторима, а данас представља једино струковно удружење у архивској делатности на територији државе Србије. Из тога произилази легитимитет и струковни интегритет Друштва да у важним и револуционарним питањима у архивистици и заштити архивске грађе и документарног материјала, највишим државним и стручним телима износи своја запажања, мишљења и предлоге, што чини и овим путем.

2. Како је представљено на едукацијама, софтвер Писарница и еАрхив суштински одступа од архивистичког начела постојања архивског фонда као недељиве целине архивске грађе настале радом једног правног лица, државног органа, установе и др. Постојање сопственог канцеларијског пословања је један од основних критеријума за формирање архивског фонда, који је према одредбама Закона о архивској грађи и архивској делатности (Сл. гл. РС, бр. 6/2020) и свих постојећих валидних стручних упутстава, недељив, без обзира да ли га чини архивска грађа у класичном, аналогном или изворном електронском облику. Издвајање појединих изворних електронских докумената, а што је представљено на примеру оснивачких аката правног лица као ствараоца, који се сматрају архивском грађом и који се по одашиљању примаоцу, код ствараоца „одмах могу уништити“, представља основно непознавање и кршење архивистичких принципа, односно шире посматрано, девастирање архивске делатности. Такође, дугорочније посматрано овим се оставља могућност и да се оригинална архивска грађа у класичном облику као фондовска целина, фрагментарно или по групама докумената, издваја и измешта из архивског фонда на друго место: ради се о опасном преседану који може угрозити вишедеценијске напоре архивиста да сачувају историјске

трагове о постојању српске државе на овом простору (а архивисти су већ сведочили таквим предлозима и покушајима).

2. Увођењем јединственог система државног електронског канцеларијског пословања кроз централну евиденцију аката/докумената различитих правних лица као стваралаца у јавном сектору, суштински се одступа и од утврђеног појма и статуса творца/ствараоца архивског фонда; није могуће дефинисати ствараоце архивске грађе и документарног материјала односно више се не препознају правни субјекти као ствараоци архивске грађе, што по важећим прописима у Србији о пословању правних субјеката у јавном сектору није легитимно. Изузетно би стручно, донекле, оправдано било да се електронска централна писарница и евиденција примењује обавезно на органе државне управе и локалне самоуправе, односно на делатност законодавних, управних и извршних субјеката у јавном сектору. Озбиљне примедбе долазе архивима и од стране појединих органа управе, који као ствараоци архивске грађе и документарног материјала у систему државних и управних послова, апликацијом Писарница нису препознате по спецификуму документације која настаје њиховим радом, па је упитно како се ће исти уклопити у програм, на основу чега органи управе који су прошли обуку за електронску писарницу истичу да је овако осмишљен софтвер неодржив, као и да је нецелисходна примена једног централног деловодника за све државне органе и органе локалне самоуправе, као и друге установе.

3. Дискутабилно је и инсистирање на имплементацији Писарнице, овако осмишљене, у делатности јавних архива. Наиме, архиви у Србији нису део државне управе и локалне самоуправе, они у пословању примењују прописе који се не односе на органе државне управе и локалне самоуправе (на пример Закон о архивској грађи и архивској делатности, Закон о култури, Закона о раду, а не Закон о државној управи...). Наиме, важећим прописима јавним архивима нису поверена управно-јавна овлашћења, а уколико се сматра да су им поверена вануправно-јавна овлашћења, она се примењују искључиво на основу *Закона о архивској грађи и архивској делатности* и делом *Закона о култури* (Сл. гл. РС, бр. 72/2009....76/2023) Даље, *Писари* према *Уредби о канцеларијском пословању органа државне управе* (Сл. гл. РС, бр. 6/2020,32/2021,14/2023), који су у архивима и стручна лица на сређивању, обради, истраживању архивске грађе, по предложеном решењу би се изједначили са достављачем писмена које би евентуално неука странка упућивала било ком органу или установи у јавном сектору. Да ли то значи да се архиви претварају у сервисне службе државних органа и других правних субјеката у јавном сектору? Поврх тога, обим посла Писара у архивима би се повећао до нивоа да се не би могао ни на једном плану квалитетно обавити. Узимајући у обзир да према информацијама са предавања још увек знатан број органа није почео да користи апликацију Писарница сматрамо да архиви треба да буду издвојени из система централне државне писарнице, или у крајњој линији прикључени на квалитивно надограђени систем Писарница, уз последњу групу корисника.

3. Поштујући обавезу из *Закона о култури* (Сл. гл. РС,), према којој су архиви као установе културе обавезни да „користе јединствена софтверска решења и да омогуће доступност и размену информација“ као и *Закона о архивској грађи и архивској*

делатности (члан 2, ст. 1, тачка, и чл. 53), архивска мрежа у Србији је креирала посебан софтвер - јединствени информациони архивски систем (АРХИС), чији саставни део представља одсек/одељење/служба/сектор/радна јединица за заштиту архивске грађе и документарног материјала код стваралаца и он треба да буде полазна тачка за креирање еАрхива. Основ за ово налази се у члану 53 Закона о архивској грађи и архивској делатности.

Стога није дато на закону засновано логично објашњење о разлозима креирања посебног софтвера поред већ постојећег, уз то законски заснованог софтвера јединственог архивског система (АРХИС). При чему је новоосмишљени софтвер издвојен управо из поменутог јединственог архивског система. Закључили смо да је еАрхив осмишљен само за пословање једне организационе јединице архива – службе која је задужена за заштиту архивске грађе и документарног материјала и комуникацију са правним субјектима ствараоцима/имаоцима архивске грађе и документарног материјала (спољна служба), што је правно неодрживо и представља девастацију статуса, јединства и организације рада јавних архива у Србији. По својој важности за историју народа и државе, било које па и Србије, јавни архиви заслужују посебан третман и никако се не би смели третирати са омаловажавањем. Спољне службе нису самостална правна лица а своја права и обавезе ка ствараоцима остварују искључиво као организациони сегмент јавног архива, као установе заштите. То значи да предложено решење еАрхива није у сагласности да важећим прописима о архивској делатности и другим релевантним прописима о пословању архивских установа. Подржавамо увођење електронског архива као дела јединственог архивског информационог система АРХИС-а, што је информатичко - технички изводљиво. Нема сметњи да државни органи и други ствараоци из јавног сектора, као и правни субјекти из осталих делатности посредством Портала еУправе електронску комуникацију са надлежним јавним архивом остварују конекцијом са еАрхивом као дела АРХИС-а. Основ за овакав приступ односно надоградњу еАрхива налази се у члану 53 Закона о архивској грађи и архивској делатности.

Стога је један од наших основних, конкретних предлога да се најављени нам софтвер еАрхив надогради у складу са основним принципима архивистике и архивске делатности, односно да се имплементира у АРХИС, што значи довршити софтвер АРХИС, тако да надлежна заштитна служба архива комуницира са ствараоцима посредством посебног излаза за спољну службу, који ће на Порталу еУправе бити видљив у АРХИС-у.

Да би се креирао квалитетан и за архиве употребљив софтвер еПисарница и еАрхив, неопходно је познавати и пратити анализу пословних активности сваког архива уз адекватан/реалан потенцијал људских и материјалних ресурса. Низ стручних процеса и питања из рада архива нису презентована кроз представљену Писарницу и еАрхив. На пример, на који начин ће се формирати досијеа стваралаца и да ли ће се постојећи досијеи скенирати, на који начин ће се уписивати документарни материјал у Архивску књигу, да ли формирање електронске Архивске књиге подржава Правилник о обрасцу архивске књиге (Сл. гл. РС), као и слична стручна питања остала су неразјашњена и нерешена. Посебне нејасноће остале су у вези са типском Листом категорија и Каталога поступка од стране надлежних органа, као и електронског потписа у случајевима када постоји један извршитељ, ко ће бити његов заменик. У конкретном случају, крајем 2023. године још

увек архивима није достављена тестна варијанта софтвера како би се обављала практична едукација.

Напомињемо да је радна група Државног архива Србије и Архивистичког друштва Србије, коју су чинили стручњаци архивисти из више архива, благовремено израдила и стандардизовала све неопходне процесе рада у сегменту заштите архивске грађе и документарног материјала код стваралаца, и моделе аката у комуникацији са ствараоцима, рад са странкама и истраживачима, које су достављени надлежним државним органима и за који не знамо да ли су имплементирани у софтвер еАрхив, што значи да би требало довршити АРХИС. Те предлажемо да се и то уради као део надоградње софтвера еАрхив кроз АРХИС.

Веома важна чињеница у креирању стратегије заштите електронске архивске грађе и изради система за електронско канцеларијско пословање и поуздано и дуготрајно чување електронске изворне или класичне дигитализоване архивске грађе, јесте да поред Државног архива Србије, и у матичним и регионалним архивима постоје утемељени архивски стручњаци, који би значајно помогли да се постојећи систем Писарница и еАрхива надогради у складу са принципима архивске струке и делатности.

4. Структурна, кадровска и техничка питања као посебан сегмент имплементације електронске писарнице и еАрхива у пословању јавних архива у Србији

Даље, за имплементацију нових ИТ решења морају постојати одређени структурни, кадровски и технички предуслови у јавним архивима у Србији, што у овом тренутку није случај у целини. Имплементација сваког е система захтева одређени период рада „тестног окружења“ уз дораду система специфичностима које захтева свакодневни рад архива (уз предложене моделе аката од стране АДС односно Државног архива Србије који се највише односе на рад Спољне службе, додавање форми које су нама потребне за проналажење пројектне документације, израду уверења за стаж и доходак, сведочанства, одузете имовине итд. јер исти захтевају прослеђивање додатних података од стране корисника/органа).

Напомињемо да још увек није усвојен Каталог поступака са шифарником документарног материјала од стране надлежних органа, а у складу са Уредбом о класификацији документарног материјала са роковима чувања (Сл. гл. РС. бр. 14/2023). Каталог поступака за рад архива би требало да архиви ураде заједнички, с обзиром на то да постоје разлике у делокругу рада централних и регионалних односно локалних јавних архива.

5. Јавни архиви у Србији постоје и раде према већ поменутом Закону о архивској грађи и архивској делатности. Према одредбама овог закона јасно је назначен равноправан статус класичне, аналогне, папирне и изворне електронске архивске грађе и документарног материјала. То значи да су архиви у обавези да оба медија на којима настаје архивски документ са подједнаком пажњом чувају, третирају и штите. Са аспекта дуготрајног и безбедног чувања архивске грађе као историјског и културног, државног наслеђа, и даље је у овом тренутку поузданост и трајност архивске грађе обезбеђена чувањем исте у класичном облику или микрофилму, који технички доказано има вредност у првобитном облику до 450 година, са најсавременијим техникама. Стога су архиви и у погледу свог рада, а на основу закона, позвани да и даље примењују класичан вид

документације, бар у наредном периоду док се не стекну одређена искуства и изврше провере примена норматива о електронском документу и поузданом његовом чувању као изворном доказном, али пре свега архивском документу и будућем историјском сведочанству.

У супротном, постоји опасност да се у потпуности девастира значајан рад и положај јавних архива у Србије, што би у крајњој линији чинило ненадокнадиву штету по очување архивске грађе у класичном и електронском изворном облику.

Обрадиле,

Др Јасмина Живковић, дипл. правник и доктор историјских наука
архивски саветник, у име стручном тима АДС-а
Лела Павловић, дипл. историчар, архивски саветник,
директор Историјског архива у Чачку и
председник АДС-а

Председник АДС-а

Лела Павловић,